

ЧАСТИНА II. СВІТОВИЙ ДОСВІД МОДЕРНІЗАЦІЇ: НАЦІОНАЛЬНІ МОДЕРНІЗАЦІЙНІ МОДЕЛІ

РОЗДІЛ 1. КРАЇНИ ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ

УДК 327.8 : 323.22 + 321.7 (477)

Встрицький І.М.

ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ НА ГЕОПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ ТА ДЕМОКРАТИЗАЦІЮ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано геополітичні перспективи України у контексті впливу ЄС – фактичного та потенційного. На основі аналізу демократичних традицій ЄС робиться прогноз відносно майбутньої співпраці з Україною в сфері демократії.

Ключові слова: євроінтеграційна стратегія, геополітика, демократизація.

В статье анализируются геополитические перспективы Украины в контексте влияния ЕС – фактического и потенциального. На основе анализе демократических традиций ЕС делается прогноз относительно результатов сотрудничества ЕС и Украины в сфере демократии.

Ключевые слова: стратегия евроинтеграции, геополитика, демократизация.

Since independence Ukraine developed under the influence of two geopolitical poles - Russia and the EU. Traditionally Russia's influence prevailed over Europe's one. However, the 2014 political crisis resulted in changing the emphasis in domestic and foreign policy in favor of the European vector. This article analyzes the specifics of geopolitical prospects of Ukraine in the context of the EU's influence - actual as well as potential. Based on the analysis of the democratic traditions of the EU, the author attempts to predict the results of cooperation between the EU and Ukraine in the sphere of democracy.

Key words: European integration, geopolitics, democratization.

За останній час у соціально-політичному житті нашої держави відбулася низка подій, що стали, справді, переломними, мають визначальне значення для майбутнього України. Процес зміни вищого керівництва держави на тлі драматичних, часом трагічних подій, в умовах безпрецедентних за своїм масштабом соціальних потрясінь відкрив можливості для глибинних реформ вітчизняної соціально-політичної системи з метою наближення її до європейських стандартів демократії. Крім того, внутрішні трансформації зумовили фактичну зміну зовнішньополітичного курсу, замість непевних перспектив балансування між «російським» та «європейським» векторами зараз ми маємо вимушену однозначність. Непевні та відверто непрофесійні дії колишньої влади на міжнародній арені, що зводилися до постійного пошуку шляхів, з одного боку, задоволення російських інтересів в Україні, з іншого, – представлення «гарної картинки» для Європи з метою залучення звідти коштів та інвестицій, – призвели до повної здачі урядом В. Януковича національних інтересів, практично до втрати суб'єктності в міжнародних відносинах. Реакція РФ на події в Україні продемонструвала її відверте небажання будувати стосунки на конструктивній та партнерській основі, замість цього

демонструється безпрецедентний тиск аж до військової інтервенції. За цих умов єдиним перспективним вектором зовнішньої політики України є євроатлантичний.

У статті зроблено спробу розглянути особливості побудови взаємин між Україною та ЄС, їхню історію та перспективи дальшого розвитку з точки зору геополітичного становища нашої держави, а також проаналізувати концептуальні та інституціональні засади європейської інтеграції, можливий вплив цього процесу на хід демократизаційних перетворень в Україні.

Європейська інтеграція протягом тривалого часу є провідним напрямом зовнішньої політики України. Проте, зважаючи на те, що багато задекларованих ідей, цілей та завдань, поставлених керівництвом держави на цьому шляху, залишилися на рівні прагнень, так і не набувши практичного змісту, розглядаючи вітчизняну євроінтеграційну стратегію доцільно з двох позицій: потенційний вплив на стан справ (за умови активної роботи та практичної реалізації), реальний вплив (те, що маємо на сьогоднішній день).

Передусім, варто поглянути на Євросоюз як на геополітичного гравця, врахувавши, при цьому, контекст демократії. Демократичні традиції країн Європи сягають раннього середньовіччя. Водночас, це не врятувало Європу від засилля протягом століть абсолютистських імперій, зіткнення інтересів яких, зрештою, призвело до двох найбільш руйнівних військових конфліктів. Після Другої світової війни більшість держав Європи дійшла висновку, що наступного подібного конфлікту цивілізація може не пережити. Почалися пошуки принципово нових підходів до міжнародних відносин; послідовна та ефективна стратегія європейської інтеграції є безпрецедентним явищем з огляду на її масштаби та глибину інтеграції. Ще важливішим є той факт, що подібна кооперація реалізується між колишніми смертельними ворогами (Франція, Німеччина). Отже, Європейський Союз цілком можна розглядати як приклад перемоги демократичної парадигми над імперською.

Ідея європейської інтеграції набуває розвитку в XIX ст., подібні концепції можна знайти у творах В. Гюго та А. де Сен-Симона. Реальні кроки почалися лише після Другої світової війни, а першою ланкою європейської інтеграції стало утворення 1949 р. Ради Європи – міжнародної організації, покликаної сприяти співпраці між усіма країнами Європи в галузі стандартів прав людини, демократичного розвитку, законності та культурної взаємодії. Своєрідним фундаментом власне ЄС традиційно вважається засноване в 1952 р. Європейське об'єднання вугілля та сталі – міжнародна організація, яка об'єднала вугільну та металургійну промисловість Франції, Німеччини, Італії, Бельгії, Нідерландів і Люксембургу. Усвідомлення ефективності та доцільності, продемонстровані ЄОБС, стало рушійною силою для створення низки інших міжнародних організацій, які в 1993 р. було об'єднано в Європейський Союз. На сьогоднішній день ЄС – це інтеграційне об'єднання 28 держав Європи (станом на початок 2015 р.) з певними рисами міжнародної організації та держави (зокрема, зі структурою та органами управління), яке, проте, не є ані тим, ані іншим. Євросоюз є суб'єктом міжнародного публічного права, має повноваження для участі в міжнародних відносинах,

відіграє в них суттєву роль. Як зазначає М. Троїцький, «Європейський Союз виробляє власний стиль лідерства у світовій політиці – більш стриманий й непомітний, але в довгостроковій перспективі, можливо, здатний не поступатися ефективністю американському» [1]. Європейський Союз (ЄС) не є федерацією (наприклад, як Сполучені Штати). Він також не є звичайною організацією для співробітництва між урядами, як Організація Об'єднаних Націй. ЄС – це явище, яке не має аналогів. Країни, що входять до його складу, лишаються незалежними суверенними державами. Об'єднавши свою суверенність воедино вони отримали такий вплив, якого жодна з цих країн не могла б мати сама по собі [2].

Договір про створення Європейського Союзу було підписано в 1992 р. у Маастрихті (Нідерланди) керівниками держав і урядів 12 країн – членів Європейського співтовариства. 1 листопада 1993 р. договір набрав чинності. 2 жовтня 1997 р. було підписано Амстердамську угоду, яку можна розглядати як удосконалений варіант раніше підписаної Маастрихтської угоди [3, С. 48]. 13 грудня 2007 р. державами ЄС було підписано «Лісабонський договір про внесення змін до Договору про Європейський Союз та Договір про заснування Європейського Співтовариства», покликаний замінити проект європейської конституції, від якої керівники країн ЄС вирішили відмовитися після її провалу на національних референдумах у Франції та Нідерландах у 2005 р. Метою Лісабонського договору є підвищення ефективності Євросоюзу, зміцнення його демократичної легітимності та уніфікація діяльності [4]. На відміну від свроконституції в тексті цього документу відсутні такі атрибути державності, як гімн і прапор ЄС, а його Статус змінено з основного закону на міждержавну угоду. У той же час, проект реформ зберігся в новому договорі практично в повному обсязі. Лісабонський договір набув чинності 1 грудня 2009 р. після його ратифікації всіма членами ЄС.

Європейський Союз є прикладом успішної економічної інтеграції, проте більш важливим досягненням, на нашу думку, є його політична та соціальна складові. У рамках ЄС вдалося знайти взаємовигідний консенсус між державами, що протягом століть були суперниками та навіть ворогами. Величезним досягненням країн об'єднаної Європи є подолання націоналізму у взаєминах між ними, всупереч тому, що з історичного погляду саме він був рушійною силою трансформації їхніх політичних систем, внаслідок чого більшість з них склалися саме як держави-нації (nation-states). Це стало можливим, у першу чергу, завдяки сповідуванню ними спільних цінностей.

Критики Європейського Союзу наголошують на імперській сутності ЄС, аргументуючи це асиметрією розвитку та рівня впливу його держав-членів і порівнюють його із центр-периферійною структурою класичних імперій. У цьому контексті варто наголосити, що сама ідея створення Європейського Союзу була та залишається антагоністичною імперській політиці та стратегії за своєю природою. Як зазначає Г. Мюнклер, «характерним для Європи є те, що у своїй історії вона віддала перевагу не єдності, а розмаїттю, чому виразно сприяла її специфічна географія» [5]. Як наголошує Н. Точчі, «і в академічних дебатах, і в політичному дискурсі, Європейський Союз традиційно

розглядають, як цілковито «інший» тип міжнародного актора. За роки існування ЄС описували як громадянську силу, м'яку силу, а пізніше – як нормативну силу в міжнародних відносинах» [6, С. 1].

Протягом історії було чимало спроб об'єднання Європи на імперських засадах, однак, жодна з них не увінчалася успіхом. У той же час думки про необхідність об'єднання Європи для спільного процвітання не полишали найвидатніших мислителів та політичних діячів. Епоха глобалізації вимагає принципово нового підходу до побудови взаємин між державами. В умовах замкненої міжнародної системи будь-які імперські стратегії, що характеризуються силовою асиметрією відносин, викликають великий резонанс у всьому світі та ведуть до її дестабілізації. Держави Європейського Союзу обрали інший шлях – досить повільного (порівняно з динамікою сучасного світу) та поступового зближення й інтеграції політичних та економічних систем на засадах рівності, взаємоповаги та спільності цінностей. Лише в такий спосіб, відмовившись від будь-яких схем та форм домінування чи примусу на користь плюралізму, демократії та толерантності, стало можливим подолання вікових міжнаціональних суперечностей та об'єднання в єдиній організації колишніх традиційних ворогів. Необхідно було створити принципово новий підхід до побудови взаємин у регіоні, який би забезпечив рівність та повагу для всіх держав континенту, незалежно від їхнього розміру чи військової могутності. Результатом пошуку форм подібної співпраці стало створення і розвиток Європейського Союзу, який є прикладом сучасного життєздатного та перспективного підходу до міжнародних відносин в епоху глобалізації. Геополітичну сутність ЄС визначає те, що він є, скоріше, геоekonomічним центром чи полюсом, бо головною ознакою його могутності є, в першу чергу, економічний потенціал. Своєрідною військово-стратегічною «парасолькою» об'єднаної Європи є, насамперед, оборонний союз НАТО, головну роль в якому відіграють Сполучені Штати.

Зважаючи на географічне положення та специфіку історичного розвитку, весь період незалежності наша держава традиційно знаходиться під впливом двох геополітичних полюсів – Росії та Європи. Вплив РФ в Україні завжди переважав з огляду на спільне радянське минуле, мовні, історичні, економічні, родинні та інші зв'язки між двома державами. Через низку внутрішньополітичних проблем традиційних для транзитивних держав (корупція, низька ефективність державного управління, слабе громадянське суспільство тощо), які зумовили ще й глибоку економічну кризу, Україна невпинно втрачала свій потенціал, який дозволяв їй стати впливовою силою в регіоні. За цих умов необхідний певний орієнтир та стратегічна ціль, досягнення якої сприяло б покращенню непевного становища. Інтеграція до європейських та євроатлантичних структур означала б для нашої держави приєднання до могутнього геополітичного чи, скоріше, геоekonomічного полюсу. Зважаючи на демократичність принципів та норм, що діють всередині Європейського Союзу та між його членами, а також на переважно економічний характер союзу, для України в повній мірі залишається можливість збереження національної та культурної ідентичності. На жаль,

вітчизняна зовнішня політика завжди формувалася відповідно до внутрішньополітичної кон'юнктури та часом являла фактично полярний підхід, орієнтуючись то на зближення з РФ (Л. Кучма, В. Янукович), то на поглиблення співпраці з ЄС (В. Ющенко). Подібні «ковидання» зовнішньополітичного курсу не сприяли досягненню вагомих результатів на шляху здійснення євроінтеграційної стратегії. Ці прагнення залишалися на рівні декларацій та політичних спекуляцій під час передвиборчих кампаній.

Більшість дослідників та експертів сходяться на тому, що найважливішим завданням на шляху євроінтеграції є побудова «своєї Європи» всередині держави. Так, Б. Галь у цьому контексті наголошує, що «важливо концентрувати зусилля на процесах зближення, виходячи з концепції «Розширена Європа – нове сусідство», а не на кінцевих кордонах. Одним словом, не членство в Євросоюзі, а реалізація європейських свобод й культивування європейських цінностей мають об'єднати на найближчі роки/десятиліття зусилля держави й суспільства в Україні на шляху до європейської родини народів» [7]. Багато українських ініціатив та прагнень у галузі євроінтеграції тривалий час залишалися на рівні заяв та декларацій. Утім, для України «Європейський вибір» може означати не просто напрям економічного розвитку чи необхідність адаптації певних стандартів, він міг би стати інструментом подолання «синдрому периферії», відновлення національної ідентичності та єдності й, відповідно, розбудови на цих засадах нової життєздатної державності. В Україні процес націєбудівництва в усі часи проходив за дуже складних умов та, як наслідок, не набув того потужного державотворчого характеру, який властивий новітнім європейським національним державам. Поняття «нація» у цьому випадку трактується досить широко: як зазначає О. Міллер, «нація – це не просто етнічна належність, це ще й політичні права і участь у політичному житті» [8]. Ця проблема торкнулася не лише України, але, з огляду на специфіку її положення в СРСР, процеси насильницької гомогенізації, притаманні радянській національній політиці, негативно відбилися на становленні національної самосвідомості та ідентифікації українського народу. Основною проблемою є те, що ця криза надто повільно долається, навіть після здобуття незалежності. На нашу думку, саме євроінтеграційні прагнення України могли б стати чинником, який допоміг би консолідувати суспільство та побудувати державу європейського типу (без чого, власне, повноцінна інтеграція до ЄС, не є можливою).

Відродження національної ідентичності, подолання поляризації країни, оздоровлення політичної системи та інші структурні трансформації суспільства, необхідні для практичної реалізації європейського вибору України, є життєво важливими для покращення геополітичного становища держави. Основне завдання вітчизняної внутрішньої та зовнішньої політики в цьому контексті полягає в зміцненні ролі та позицій України на міжнародній арені як повноцінного суб'єкта світової політики, у подоланні «синдрому периферії», тобто мислення категоріями «об'єкта» чужих стратегій. Маючи добрі передумови для ефективного розвитку та процвітання, наша держава не спромоглася реалізувати їх у повній мірі. Як зазначають В. Мадіссон і

В. Шахов, «вивчення геополітичних особливостей України дає підстави стверджувати, що вона у цьому відношенні має багато переваг, оскільки вигідно відрізняється і своїм географічним положенням, і розмірами території, і чисельністю населення, і родючістю ґрунтів, і багатими природними ресурсами, і сприятливими кліматичними умовами. До того ж вона володіє досить вигідними шляхами сполучень, має вихід до моря» [9, С. 98].

Україні нечасто вдається використати наявні переваги для досягнення своїх цілей та забезпечення національних інтересів. Вітчизняна зовнішня політика набула «очікувальний» характер. Замість конкретних узгоджених дій на міжнародній арені вона перетворюється на очікування певних «сигналів» чи «кроків назустріч». Великою мірою цей підхід виявляється саме в євроінтеграційній стратегії (точніше, у її відсутності на адекватному практичному рівні). Чимало дослідників продовжує сприймати та описувати Україну саме як об'єкт у геополітичній грі Сходу та Заходу. В. Мадіссон та В. Шахов наголошують, що «майже всі західні політологи поки що схильні розглядати Україну не як самостійну геополітичну одиницю, яка має власні інтереси на міжнародній арені, а як об'єкт посилення свого впливу і тиску на Росію» [9, С. 103]. В. Дергачов називав Україну «п'ятою колоною» США в Європі, яку вони перетворюють на «містечкового буревісника демократії» задля реалізації своїх геополітичних інтересів у Східній Європі [10]. Своєю чергою В. Мадіссон та В. Шахов зазначають з посиланням на О. Дергачова, що «проблема визначення природного місця на міжнародній арені, набуття чітких характеристик як суб'єкта міжнародних відносин практично не детермінована якоюсь концептуальною спадщиною, а тим більш державною традицією» [9, С. 100].

Появі подібних оцінок передував період гучних декларацій, у яких проголошувалися «багатовекторність» зовнішньої політики, прагнення вступу до НАТО та ЄС, побудова «прагматичних відносин» з РФ та ін., однак, за відсутності реальної стратегії відповідних соціально-політичних та економічних трансформацій у суспільстві ці заяви, швидше, погіршили ситуацію, ніж покращили її. В. Горбулін наголошує на тому, що саме «внутрішня нестабільність робить Україну вразливою на міжнародній арені та шкодить її національній безпеці» [11]. А. Литвиненко зауважує, що після Помаранчевої Революції у галузі євроатлантичних прагнень України «акцент робився не на практичних кроках, а на гучних деклараціях, а перманентна політична криза остаточно перетворила проголошену мету на недосяжну в доступній для огляду перспективі» [12]. Отже, для вирішення своїх зовнішньополітичних задач Україні варто зосередитися, в першу чергу, на т. з. «внутрішній геополітиці» [13], звернувшись до питання державотворення та подолання існуючих суперечностей, використовуючи при цьому ті можливості, які вона має об'єктивно. Необхідно відійти від практики «гучних декларацій» та політичних баталій, зробивши пріоритетом стабільність внутрішнього розвитку. Це сприяло б посиленню суб'єктності в міждержавних відносинах.

Досягнення зазначених цілей неможливе без побудови необхідних демократичних інститутів, децентралізації влади з її делегуванням у регіони та посилення ролі громадянського суспільства. Лише за цих умов можливе послідовне подолання корупції, яка є чи не найбільш шкідливим чинником у вітчизняній політиці й економіці. Ще одним суттєвим кроком має стати розбудова дійсно незалежної судової системи, що є основою ефективного функціонування політичної системи. Зважаючи на унікальність європейського досвіду демократії та на розмаїття систем і принципів, що можна побачити на прикладах країн-членів Євросоюзу, він цілком може стати конструктивним орієнтиром для демократичних перетворень всередині нашої держави.

Україна знаходиться на перетині геополітичних інтересів Заходу та Росії. За роки незалежності так і не було розроблено та втілено необхідної геополітичної стратегії, що дозволила б державі стати повноправним суб'єктом на міжнародній арені. Наслідком цього стало те, що на сьогоднішній день вона фактично є об'єктом, заручником у чужій грі, і ця гра вже зумовила втрату контролю в АР Крим, анексованій Росією.

З часів отримання незалежності Україна перебувала під значним впливом Росії й, разом з тим, неодноразово декларувала свої євроінтеграційні прагнення. Незважаючи на велику історичну, культурну, етнічну спорідненість між російським та українським народами, традиції політичного та економічного домінування, закладені ще за часів Радянського Союзу, не дозволяють керівництву РФ будувати відносини з Україною на інших засадах. Це негативно відображається на потенціалі партнерства між нашими державами. Відверта агресія, зокрема, й військова, з боку Росії, яку можна спостерігати протягом 2014 – 2015 рр., спонукає до повного перегляду всієї системи російсько-українських відносин. За цих умов європейський вектор стає визначальним для зовнішньої політики України, і ЄС вже продемонстрував готовність до підтримки розвитку цього процесу за умови здійснення українською владою реальних кроків у європейському напрямі.

Зараз Україна має чи не останній шанс «перезавантажити» політико-економічну систему, відійти від традицій політичного популізму й зробити низку кроків до стабілізації та розвитку держави. Європейський Союз та Сполучені Штати вже висловили свою підтримку й підкріплюють її конкретною допомогою, з тому числі, й фінансовою. Процес системного реформування буде важким та болісним, але іншого шляху в нас немає.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

- 1.Троицкий М. Европейский Союз в мировой политике [Электронный ресурс] / М. Троицкий // Журнал «Международные процессы». – Режим доступа: <http://www.intertrends.ru/five/004.htm>.
2. Установи ЄС [Електронний ресурс] // Представництво Європейського Союзу в Україні. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/index_uk.htm.
3. Циганкова Т. Міжнародні організації: Навч. посібник / Т. Циганкова, Т. Гордєєва. – К.: КНЕУ, 2001. – 340 с.
4. Лиссабонський договір. Справка [Електронний ресурс] // РІА Новини. – Режим доступу: <http://www.rian.ru/politics/20091002/187235710.html>.
5. Європа як політична ідея [Електронний ресурс] / Герфрід Мюнклер // Незалежний культурологічний часопис «Ф». – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n50texts/muenkler.htm>.
6. Profiling

Normative Foreign Policy: The European Union and its Global Partners [Electronic resource] / Nathalie Tocci // The Centre for European Policy Studies. – Access mode: <http://www.ceps.eu/book/profiling-normative-foreign-policy-european-union-and-its-global-partners>. 7. Галь Б. Европейская Украина: расставание с прошлым или обретение будущего? [Электронный ресурс] / Б. Галь // Диалог.ua. – Режим доступа: http://dialogs.org.ua/project_ua_full.php?m_id=3034. 8. Миллер А. Принцип империи не исчезает даже в мире, где формально преобладают национальные государства [Электронный ресурс] / А. Миллер // Аналитический портал «Полите». – Режим доступа: <http://polite.com.ua/digest/3231-.html>. 9. Мадиссон В. Сучасна українська геополітика: Навч. посібник / В. Мадиссон, В. Шахов. – К.: Либідь, 2003. – 176 с. 10. Дергачев В. Геополитическая трансформация Украины [Электронный ресурс] / В. Дергачев // Институт геополитики профессора Дергачева. – Режим доступа: <http://dergachev.ru/analit/4.html>. 11. Горбулин В. Украинская политика национальной безопасности Украины: актуальные вызовы – адекватные ответы / Владимир Горбулин, Александр Литвиненко // Зеркало недели. – 2009. – № 11 (739). – С. 11-12. 12. Литвиненко О. Яку модель позаблоковості ми вибираємо? [Електронний ресурс] / О. Литвиненко // Онлайн газета ZN,UA. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/newspaper/articles/59637>. 13. Денисенко С. Внутренняя геополитика Украины: вопросы теории и практики [Электронный ресурс] / С. Денисенко // Диалог.ua. – Режим доступа: http://dialogs.org.ua/project_ua_full.php?m_id=1196.

УДК 327.7 (061.1ЄС+ОБСЕ):321.7

Філіпенко Є.І.

ДОСВІД ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНИ З РАДОЮ ЄВРОПИ ТА ОБСЄ У СФЕРІ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ

Розглянуто форми і методи сприяння з боку Ради Європи та ОБСЄ Україні в її політичних, законодавчих, конституційних реформах. Узагальнено багаторічний досвід проектної діяльності Ради Європи і ОБСЄ в Україні. Здійснено спробу оцінки ефективності цього процесу та вироблення відповідних, адекватних викликам сучасності, дієвих кроків на перспективу.

Ключові слова: міжнародні організації, Рада Європи, ОБСЄ, верховенство права, права людини.

Рассмотрены формы и методы содействия со стороны Совета Европы и ОБСЕ Украине в ее политических, законодательных и конституционных реформах. Обобщен многолетний опыт проектной деятельности Совета Европы и ОБСЕ в Украине. Предпринята попытка оценки эффективности этого процесса и выработки соответствующих, адекватных вызовам современности, действенных шагов на перспективу.

Ключевые слова: международные организации, Совет Европы, ОБСЕ, верховенство права, права человека.

The Council of Europe and the OSCE actively render assistance to Ukraine in its political, legal and constitutional reform, thus supporting the processes of strengthening the rule of law and human rights according to international standards and Ukraine's obligations as a member state of these organizations. A long experience of the Council of Europe's and the OSCE's project activities in Ukraine requires an impartial assessment of the effectiveness of this process with a view to developing a meaningful and future-oriented response to modern challenges.

Key words: international organizations, Council of Europe, OSCE, rule of law, human rights.